

KİLİS DEVLET HASTANESİNDE YATAN YETİŞKİN HASTALARIN İLAÇ KULLANIMINA YÖNELİK DAVRANIŞ VE ALIŞKANLIKLARININ BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF BEHAVIORS AND HABITS TOWARDS THE USAGE OF DRUGS OF HOSPITALIZED ADULT PATIENTS IN KILIS STATE HOSPITAL

Tuğba DEMİROĞLU¹, Yadigar POLAT², Uğur DOĞAN³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Kilis Devlet Hastanesinde yatan yetişkin hastaların ilaç kullanımına ilişkin davranışları ve alışkanlıklarının belirlenmesidir.

Bu çalışma kesitsel tipte planlandı ve örneklem seçimi yapılmadı. Çalışma, 188 gönüllü hasta ile yürütüldü. Çalışmanın yapılabilmesi için kurumdan ve hastalardan izinler alındı. Çalışmanın veri toplama aşamasında hastaların tanımlayıcı özellikleri ve ilaç kullanım alışkanlıklarını belirlemek için 33 soruluk bir anket formu kullanılarak uygulandı. Toplanan veriler SPSS 20 istatistiksel paket programı kullanılarak değerlendirildi. Verilerin değerlendirilmesinde frekans, yüzde dağılımları ve ki-kare testi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

Hastaların %55,3'ünün kadın, %49,5'inin ilköğretim mezunu olduğu ve %88,3'ünün sağlık güvencesine sahip olduğu belirlendi. Çalışma sonunda hastalarda uygunsuz antibiyotik kullanımı ve reçetesiz ilaç kullanımı olduğu belirlendi.

Çalışmanın sonucunda katılımcıların reçetesiz ilaç kullanımının fazla olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan hastaların bazı kişisel özelliklerinin akılcı ilaç kullanımı üzerinde etkili olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akılcı İlaç Kullanımı, Reçetesiz İlaç Kullanımı, Bilgi Düzeyi

ABSTRACT

Aim of this study is that determining the behaviors and habits related to the usage of drugs of hospitalized adult patients in Kilis State Hospital.

This study was planned cross-sectional type and sample selection wasn't done. Study was conducted with 188 willing patients. Permissions were obtained from the institution and patients for conducting the study. In data acquisition stage of the study, a survey consisting of 33 questions was carried out to determine patients' descriptions and habits of drug usage. Collected data were evaluated using the SPSS 20 statistical package program. In the evaluating of data were used frequency, percentage distribution and Chi-square test. Level of statistical significance was accepted as $p < 0.05$.

It was determined that 55.3% of patients were female, 49.5% of patients were primary school graduates and 88.3% their have health insurance. At the end of study, it was detected that there are improper use of antibiotics and nonprescription drug usage in patients.

At the end of study, it was determined that patients are more use of nonprescription drugs. Moreover it was determined that some personal characteristics of patients effect on rational drug use.

Keywords: Rational Drug Use, Nonprescription Drug Usage, Levels of Knowledge

¹ Öğr.Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hiz.MYO.

² Yard.Doç.Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hiz.MYO.

³ Öğr.Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hiz.MYO.

GİRİŞ VE AMAÇ

Günümüzde, ilaç kullanımı, sağlık hizmetleri sunumunun olmazsa olmaz bir parçası olmuştur.¹ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından ilaç, “fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları, alanın yararı için değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde ya da ürün” olarak tanımlanmaktadır.² İlaçlar iki tarafı keskin bir bıçak olarak değerlendirilebilir. Yanlış kullanıldığında yaşama son verebilirken, doğru kullanıldığında insan sağlığını ve yaşamını tehdit eden olumsuzluklara son verebilmektedir. İlaçlar doğru seçim, yeterli doz, uygun sürede kullanılırsa insan ve toplum sağlığının devamlılığı ve geliştirilebilmesi için vazgeçilmezdirler.³

DSÖ, sağlık ve sağlığa erişmekte eşitlik ilkesinden hareketle, ilaca erişebilirliğin uzun vadeli ilaç politikasının ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiği düşüncesiyle bir takım çözüm yolları üretmiştir. Bu çözüm yollarından birisi de Akılcı İlaç Kullanımı (AİK) uygulamasıdır.⁴ İlaçların akılcı kullanılması insan sağlığı, ülke ekonomisi ve kaynakların boşa harcanmaması gibi sebeplerle her geçen gün ülkemizde ve dünya da giderek daha da önem kazanmaktadır.⁵ Avrupa ülkelerinde sağlık harcamalarının %10-15’i ilaç harcamalarına ayrılırken, ülkemizde bu oran %40’ın üzerindedir. Sadece 2007 yılında ülkemizde 14 milyar dolarlık ilaç harcamasının yapıldığı göz önünde bulundurulursa ilaç kullanımının geldiği durum kolayca anlaşılabilir. Ülkemizde ilaç tüketimi amacının dışına çıkıp savurganlık boyutuna ulaşmıştır. Bu durumun en önemli nedeninin bilinçsiz ve reçetesiz ilaç kullanımı olduğu bildirilmektedir. Buna karşın akılcı ilaç kullanımı ile yüksek ilaç harcamalarının önüne geçilebilir.⁶

DSÖ 1985 Nairobi toplantısında akılcı ilaç kullanımını ‘kişilerin klinik bulgularına ve bireysel özelliklerine göre uygun ilacı, uygun süre ve dozajda, en düşük fiyata ve

kolayca sağlayabilmeleri olarak tanımlamıştır.⁷ Bu akılcı ilaç kullanımındaki temel yaklaşım ilacın doğru zaman, gereken nitelikte, gerektiği kadar ve gerektiği biçimde, hastalığın ve hastanın durumuna göre akılcı ve doğru kullanılması gerekliliğidir.⁸

Akılcı ilaç kullanımında önemli noktalardan birisi de hastanın tedaviye uyumu, yani reçete edilen ilaçların tavsiye edilen dozda, zamanda ve uyarılara uygun şekilde kullanılmasıdır.⁹ Akılcı olmayan ilaç kullanımı bütün dünyada, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde en temel sağlık sorunlarından birisidir ve tedavisi güç bir alışkanlıktır. Akılcı olmayan ilaç kullanımı ile ilgili yapılan çalışmalarda belirlenen temel sorunlar arasında; gereğinden fazla ilaç reçetelendirilmesi (polifarmasi), ilaçların yanlış biçimde kullanılması, gereksiz yere pahalı ilaçların kullanımı, gereksiz yere antibiyotik tüketimi ya da gereksiz yere enjeksiyon önerilmesi gibi AİK yaklaşımının yeterince uygulanamaması yer almaktadır.¹⁰ Bu sorunların eğitim eksikliğinden başlayarak sosyokültürel, ekonomik, yönetsel ve düzenleyici mekanizmalardan kaynaklanan birçok nedeni olduğu tespit edilmiştir. Hastanın probleminin dikkatlice tanımlanması, tedavi amaçlarının belirlenmesi ve değişik seçenekler içinden etkinliği kanıtlanmış ve güvenilir bir tedavi seçilmesi, sonra da uygun bir reçete yazılıp, hastaya verilecek açık bilgiler ve önerilerle tedaviye başlanması, tedavinin sonuçlarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli durumlardır. Bu konuda sağlık personeline önemli sorumluluklar düşmektedir. Türkiye’de bu konuda ulusal düzeyde yapılan çalışmalar son yıllarda artış göstermiştir. Ancak Güneydoğu Anadolu bölgesinde akılcı ilaç kullanımına ilişkin yapılan çalışmaların sayısının yetersiz olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Hastane Hizmet Kalite Standartları kapsamında hastanelerde

yürütülen AİK çalışmalarının, Kilis Devlet Hastanesinde yatan yetişkin hastaların ilaç

kullanımına ilişkin davranışları ve alışkanlıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışma Kilis Devlet Hastanesinde yatan ve anket formunu anlayıp yanıtlayabilecek yetişkin hastalar üzerinde yapıldı. Kesitsel tipteki bu çalışmada örneklem seçimine gidilmedi ve gönüllü hastalar içerinden 188 hasta ile çalışma tamamlandı. Çalışmanın yapıldığı şehirde Etik Kurul bulunmadığından gerekli resmi izinler Kilis Devlet Hastanesi'nden alındı. Hastalara çalışma boyunca kişisel bilgilerinin korunacağı, istedikleri zaman çalışmadan çekilebilecekleri anlatıldı ve sözlü izinleri alındı. Çalışma Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu "Olasılıksız Örneklem Yöntemi" kullanılarak uygulandı. Çalışmaya katılmayı kabul eden her hastaya da; kişisel bilgilerine,

ilaç kullanma alışkanlıkları ve davranışlarının (doktora başvurmadan reçetesiz ilaç kullanma, reçetesiz ilaç kullanma nedeni, gerekli olabileceği düşüncesiyle evde ilaç bulundurma durumu ve ilaçların son kullanma tarihlerine dikkat edilip edilmediği vb.) yer aldığı toplam 33 soru yöneltildi.

Anketin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla evrendeki 21 kişiye ön çalışma yapıldı ve anket sorularında anlaşılmayan herhangi bir durumla karşılaşılmadığı için sorular aynen uygulandı. Toplanan veriler SPSS 20 paket programına girilerek frekans ve yüzde dağılımları incelendi, kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare bağımsızlık testi kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Hastaların %55,3'ü kadın, %49,5'i ilköğretim mezunu, %74,5'i il merkezinde yaşıyor, %43,6'sının aylık geliri 0-499 TL arasında, %72,9'u çalışmıyor, %59'u SGK'lı ve %44,1'i göğüs hastalıkları kliniğinde tedavi görmekteydi (Tablo.1).

Tablo 1.Hastaların Sosyo-Demografik Özellikleri

Özellik	Sayı	%
Cinsiyet	Erkek	84 44,7
	Kadın	104 55,3
Tedavi Gördüğü Klinik	Göğüs Hastalıkları	83 44,1
	Dâhiliye	40 21,3
	Genel Cerrahi	28 14,9
	Küçük Cerrahi	22 11,7
	Kadın Hastalıkları ve Doğum	12 6,4
Eğitim Durumu	Doğumhane	3 1,6
	Okur-yazar Değil	74 39,4
	İlköğretim	93 49,5
	Lise	18 9,6
Yaşadığı yer	Üniversite	3 1,6
	İl	140 74,5
	İlçe	12 6,4
Aylık Gelir Durumu	Köy	36 19,1
	0-499 TL	82 43,6
	500-999 TL	57 30,3
	1000-1999 TL	44 23,4
Çalışma Durumu	2000 TL ve üzeri	5 2,7
	Çalışmıyor	137 72,9
	Öğrenci	1 0,5
Sağlık Güvencesi	Çalışıyor	50 26,6
	Yok	22 11,7
	SGK	111 59
	Yeşil Kart	55 29,3

Hastaların ilaç kullanımı davranışları incelendiğinde; %11,7'si doktora başvurmadan reçetesiz ilaç kullanırken, %88,3'ünün doktora başvurmadan reçetesiz ilaç kullanmadığı saptandı. Sağlık ocağına başvuran hastalar üzerinde yapılan bir çalışmada hastaların %42,9'u sağlık ocağına başvurmadan ilaç kullandığını belirtirken¹¹, üniversite hastanesine başvuran hastalarla yapılan başka bir çalışmada ise hastaların %11,4'ü evde bulunan ilaçları kullanarak kendi kendilerini tedavi etmeye çalıştıklarını belirtmiştir.¹² Sağlık ocağına başvuran hastalarla kıyaslandığında ikinci ve üçüncü

basamak sağlık kurumlarına başvuran hastalarda, doktora başvurmadan ilaç kullanma oranlarının daha düşük olduğu söylenebilir. Doktora başvurmadan reçetesiz kullanılan ilaçlarda ağrı kesici (%59,1) ilk sırayı almaktadır. Uskun ve ark. tarafından yapılan çalışmada da sağlık ocağına başvurmadan önce en sık kullanılan ilacın ağrı kesiciler (%76,2) olduğu belirlenmiştir.¹¹ Ağrı kesicilerin bilinçsiz şekilde kullanımının farklı sistemler üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceği bilinmektedir.¹³ Özellikle non-steroid antiinflamatuar ilaçlar gastrointestinal sistem üzerine kanama ve perforasyona neden olarak ciddi hayati tehlikeler oluşturabilmektedir.¹⁴ Hanif ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada analjezik kullanan hastaların %62'bu tür yan etkilerin görüldüğü belirlenmiştir.¹⁵

Çalışmaya katılan hastaların %76,1'inin daha önce kullanıp faydasını gördüğü ilaçları doktorun yazmasını istediği, %86,2'sinin aldıkları bilgiyi anlaşılır buldukları, %66,5'inin doktora ilaçlarla ilgili sorular sordukları ve en sık sordukları sorunun (%38,6) ilaç yan etkileri olduğu bulundu (Tablo 2).

Hastaların antibiyotik kullanım davranışları incelendiğinde hastaların 20,2%'sinin muayene olmadan antibiyotik kullandığı, %36,2'sinin kullanım süresinde doktor tavsiyesine dikkat etmedikleri, 63,8%'inin ise tedavi süresini doktorun tavsiye ettiği zamana göre belirledikleri saptandı (Tablo 2). Miraci ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada hastaların %17,6'sı reçetesiz olarak antibiyotik kullandıklarını bildirilmiştir.¹⁶ Ülkemizde ilaç harcamalarında en fazla harcama antibiyotikler için yapılmaktadır. Ancak antibiyotiklerin aşırı ve bilinçsiz şekilde kullanılması sonucu çeşitli bakteri türleri direnç kazanmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak daha güçlü antibiyotikler

kullanılmakta ve tedavi maliyetlerinde belirgin bir artış yaşanmaktadır.⁶

Reçetesiz ilaç alma nedenine bakıldığında ise; ilgili soruya cevap veren 22 hastanın 8'i acil durum olduğunu, 5'er kişinin de reçeteye gerek duymadıklarını veya daha önce kullanıp iyi geldiğini bildirdi. Bu hastaların ilaç ile ilgili bilgiyi de çoğunlukla eczacıdan aldıkları (11 kişi) belirlendi. Farklı ülkelerde eczacılar danışmanlık görevi yaparak reçetesiz satılabilen bazı ilaçları hastalara önerebilmektedir. Ancak ülkemizde reçeteli/reçetesiz satılacak ilaçlarla ilgili belli bir ayırım yapılmadığından reçete mecburiyeti olan ilaçlar da reçetesiz olarak satılabilmektedir.¹⁷ Bu durum hem gerekli tetkikler yapılmaksızın ilaç kullanımına neden olacağından istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına, hem de kullanılan ilaçlardan tam anlamıyla fayda görülemediği için çoklu ilaç kullanımında artışa sebep olabilir. Ayrıca en fazla lise ve üstü eğitim düzeyindekilerin doktorun verdiği ilaçları tedavi bitmeden bıraktıkları sonucuna da ulaşılmıştır. Yapıcı ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada da lise ve üstü eğitim düzeyine sahip kişilerin %53,2'sinin ilaçları doktorun önerdiği süreden önce bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸ Bu sonuçlara göre katılımcıların eğitim durumlarına göre ilaç kullanım alışkanlıklarıyla ilgili farklılıkların literatürle uyumlu olduğu söylenebilir.

Ayrıca hastaların %84'ü kendilerine iyi gelen ilaçları başkalarına tavsiye etmemektedir. Hastaların gerekli olabile ihtimaline karşı evde ilaç bulundurma davranışlarına bakıldığında, %79,8'inin evde ilaç bulundurduğu, bu ilaçların 64,5%'inin ağrı kesiciler, %50,4'ünün ağrı kesiciler ile birlikte kas gevşetici, antibiyotik, soğuk algınlığı ilaçları olduğu bulundu. Hastaların 88,7%'inin evlerinde bulundurdukları ilaçların son kullanma tarihine dikkat ettikleri, %53,2'sinin ilaçları ayırt etmek için ilacın adına dikkat ettikleri, %33,5'inin ilaç kutusunun rengine göre ayırt ettiği belirlendi (Tablo.2).

Tablo 2. İlaç Kullanımı ile İlgili Verilen Cevapların Dağılımı

Soru	Cevap	Sayı	%
Doktora başvurmadan reçetesiz ilaç kullanır mısınız?	Evet	22	11,7
	Hayır	166	88,3
Doktora başvurmadan hangi ilaçları kullanırsınız?	Ağrı kesiciler	13	59,1
	Antibiyotikler	1	4,5
	Diğer	8	36,4
Reçetesiz ilaç kullanma nedeniniz nedir?	Reçeteye gerek yok	5	22,7
	Daha önce kullandım iyi geldi	5	22,7
	Acil durum varlığı	8	36,4
	Diğer	4	18,2
Reçetesiz aldığınız ilaçların kullanım bilgisini kimden alırsınız?	Eczacı	11	50,0
	Yakın çevremden	5	22,7
	Diğer	6	27,3
Size iyi gelen ilacı bir başkasına tavsiye eder misiniz?	Evet	30	16,0
	Hayır	158	84,0
Gerekli olabilme ihtimaline karşı evde ilaç bulundurur musunuz?	Evet	150	79,8
	Hayır	38	20,2
Evde en sık hangi ilacı bulundurursunuz?*	Ağrı kesiciler	160	77,3
	Antibiyotikler	24	11,6
	Diğer	23	11,1
Evinizde bulundurduğunuz ilaçların son kullanma tarihine dikkat eder misiniz?	Evet	141	88,7
	Hayır	18	11,3
Kullandığınız ilaçları birbirinden nasıl ayırt edersiniz?*	Adına bakarım	100	53,2
	Kutunun rengine bakarım	63	33,5
	Diğer	15	13,3
Muayene olmadan antibiyotik kullanır mısınız?	Evet	38	20,2
	Hayır	150	79,8
Antibiyotik kullanımını ne zaman sonlandırır mısınız?	Doktor tavsiyesine göre	120	63,8
	İyileştiğimi düşündüğümde	32	17,0
	Diğer	36	19,2
İlacın kullanımı ile ilgili verilen bilgileri faydalı buluyor musunuz?	Evet	162	86,2
	Hayır	26	13,8
Doktorunuza reçetede ki ilaçlarla ilgili soru sorar mısınız?	Evet	125	66,5
	Hayır	63	33,5
İlaçlarla ilgili en sık sorulan sorular*	Yan etkisi	76	38,6
	Kullanım şekli	74	37,5
	Kullanım süresi	22	11,2
	Dozu	25	12,7

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızın sonunda vatandaşların reçetesiz ilaç kullanım miktarının fazla olduğu belirlenmiştir. Doktor kontrolünde olmayan reçetesiz ilaç kullanımı, kişileri geliştirecek pek çok komplikasyona açık hale getirebilecektir. Yine çalışmamızda katılımcıların bazılarının yanlış antibiyotik kullanım alışkanlıklarına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yanlış antibiyotik kullanımı, tedaviden alınacak faydanın azalmasına veya gecikmesine sebep olacağından, hastaların kullandıkları antibiyotikleri sık sık değiştirmesine neden olabilecektir. Bu durum hem tedavinin maliyetini arttıracak hem de mikroorganizmaların antibiyotiklere karşı direnç kazanmasına sebep olabilecektir. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında çalışmanın yapıldığı toplumun akılcı ilaç kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı sonucuna

ulaşılmıştır. Akılcı ilaç kullanımı konusundaki farkındalığın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde artırılması, hastalıkların; en kısa sürede, düşük maliyetli ve komplikasyonlara en az şekilde maruz kalarak tedavi edilmesinde fayda sağlayacaktır. Sorunların çözümü için doktorlar, eczacılar ve vatandaşları kapsayacak eğitim programları düzenlenmeli, bu programların tanıtımında yazılı ve görsel basın aktif bir şekilde kullanılarak hedef kitlelere ulaşım olanakları artırılmalıdır. Bu programların içeriğinin belirlenmesinde akılcı ilaç kullanımını toplumsal düzeyde başarmış ülkelerin uygulamalarının örnek alınmasının programın hedefine ulaşmasında faydalı olabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

1. Özata, M., Aslan, Ş. ve Mete, M. (2008). Rasyonel ilaç kullanımının hasta güvenliğine etkileri: Hekimlerin rasyonel ilaç kullanımına etki eden faktörlerin belirlenmesi, II. International Patient Safety Congress.
2. Kayaalp, O.S. (2002). Farmakolojiye Giriş, Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji, (Ed S. O. Kayaalp). Ankara: 10. Baskı, Hacettepe-Taş.
3. Mollahaliloğlu, S. (2000). Ankara İl Merkezinde Bulunan Sağlık Ocaklarında Yazılan Reçetelerin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
4. S.B. Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü. (2006). Akılcı ilaç kullanımı çalışması sonuç raporu. Ankara: s: 9-20.
5. Toprak, S. (2003). Hastanelerde Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Kalite Çalışmalarının Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.
6. Pınar, N. (2012). Ülkemizde ilaç harcamaları, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 19(1), 59-65.
7. Yalçın, M. ve Bardak, M. (1995). TC Sağlık Bakanlığı İstatistikleri.Yayın No: 599. Ankara: 99-101. AÇSAP Genel Müd. Basımevi.
8. Acar, A. ve Yeğenoğlu, S. (2005). Akılcı ilaç kullanımı açısından farmakoekonomi ve hastane formülleri. Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, 34(3), 207-218.
9. Oktay, S. (2001). Rasyonel tedavi yönünden tıbbi farmakoloji. In: Kayaalp O (ed). Rasyonel ilaç kullanımı. 9. Baskı, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayinevi, 1659-1663.
10. Akıcı, A., Uğurlu, M.Ü., Gönüllü, N., Oktay, Ş. ve Kalaça, S. (2002). Pratisyen hekimlerin akılcı ilaç kullanımı konusunda bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi. Sted, 11(7), 253-257.
11. Uskun, E., Uskun, S.B., Öztürk, M. ve Kişioğlu, A. N. (2004). Sağlık ocağına başvuru öncesi ilaç kullanımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 13(12), 451.
12. Özkan, S., Özbay, O.D., Aksakal, F.N., İlhan, M.N. ve Aycan, S. (2005). Bir üniversite hastanesine başvuran hastaların hasta olduklarındaki tutumları ve ilaç kullanım alışkanlıkları. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 4(5), 223-237.
13. Küçükşahin, O. ve Turgay, M. (2013). Analjezik, antiinflamatuar ilaçların yan etkileri ve bunların yönetimi. İç Hastalıkları Dergisi, 20, 39-47.
14. Patrono, C. (1994). Aspirin as an anti-platelet drug. N Engl J Med, 330, 1287-94.
15. Hanif, S.A., Azmat, A. and Sadeeqa, S. (2016). Rational use of analgesics in dental practice. Pakistan Oral & Dental Journal, 36(2), 282-285
16. Miraci, M., Haloci, E. and Toto, B. (2015). The evaluation of rational use of some drugs in Albania. Asian J Pharm Clin Res, 8(5), 90-94
17. Toklu, H.Z. ve Dülger, G.A. (2011). Akılcı ilaç kullanımı ve eczacının rolü, Marmara Pharmaceutical Journal, 15, 89-93.
18. Yapıcı, G., Balıkcı, S. ve Uğur, Ö. (2011). Birinci basamak sağlık kuruluşuna başvuranların ilaç kullanımı konusundaki tutum ve davranışları. Dicle Tıp Dergisi, 38 (4), 458-465.